

การศึกษาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ณิรดา เวชญาติลักษณ์¹

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

รับต้นฉบับ: 5 สิงหาคม 2560 รับตีพิมพ์: 25 ตุลาคม 2560

บทความวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยเลือกพื้นที่การวิจัยแบบเจาะจง จำนวน 10 ตำบล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชน เครื่องมือที่ใช้คือแบบการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ผลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุดคือ กลุ่มชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท จำนวน 32 แห่ง รองลงมาคือ กลุ่มชุมชนชนบท จำนวน 25 แห่ง และกลุ่มชุมชนเมือง จำนวน 17 แห่ง รวมจำนวนทั้งสิ้นจำนวน 74 แห่ง แยกตามประเภทพบว่า ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม มากที่สุด จำนวน 18 แห่ง รองลงมาคือด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน จำนวน 11 แห่ง

2. แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรมีการร่วมมือกันระหว่างชุมชน สถานศึกษา และองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้มีการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน สถานศึกษาและชุมชนควรร่วมกันวิเคราะห์หลักสูตรและออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้วางแผนหรือออกแบบการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมเรียนรู้โดยแบ่งงานหน้าที่รับผิดชอบ สสำรวจ สืบค้น รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ นำเสนอแลกเปลี่ยน ควรจัดตั้งคณะกรรมการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลภายนอก

คำสำคัญ : แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

¹การติดต่อและการร้องขอบทความนี้ กรุณาส่งถึง อ.ดร.ณิรดา เวชญาติลักษณ์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

e-mail: nirada_17@hotmail.com

DOI: 10.14456/edupsu.2018.7

A Study of Local Wisdom Learning Resources in Mueang District, Phitsanulok Province

Nirada Wecahyaluck¹

Phibulsongkram Rajabhat University

Received: 5 August 2017 Accepted: 25 October 2017

Research Article

The purpose of this research was to study local wisdom learning resources available in Mueang District, Phitsanulok Province. Ten sub-districts of Phitsanulok were chosen as specific research area. Key informants were chiefs of Sub-district Administrative Organization and community leaders. Research instrument was an in-depth interview protocol. Content analysis was employed. The research results suggested that

1. The total number of 74 communities which possessed the highest number of local wisdom learning resources were those in 32 semi-urban, 25 rural, and 17 urban communities, respectively. Of these community learning resources, there were 18 communities of industries and handicrafts, and 11 community of funding and community business.

2. Guidelines for conservation of local wisdom learning resources included; 1) a collaboration among all of involved communities, institutions, and organizations to establish learning centers in communities, 2) the local institutions and communities should work together on analyzing a curriculum and designing activities that include local wisdom into school subjects, 3) provide learners with an opportunity to plan and design their learning by using local wisdom learning resources, and 4) educational institutions should hold a learning activity in which students are responsible for exploring, researching, gathering, analyzing information and, then, sharing to one another, and 5) set up a committee in order to help develop community learning centers and to publicize the learning center to the public.

Keywords: learning resources, local wisdom

¹Correspondence concerning this article and requests for reprints should be addressed to Nirada Wecahyaluck Faculty of Education, Pibulsongkram Rajabhat University e-mail: nirada_17@hotmail.com

บทนำ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข จึงมีการปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้เกิดระบบและปัจจัยที่มีคุณภาพที่ดี เอื้อและเพียงพอต่อการจัดการศึกษาให้บรรลุตามจุดมุ่งหมาย (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545) ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านกระบวนการทั้งระบบในการจัดการศึกษา เช่น การปรับโครงสร้างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การจัดระเบียบบริหารราชการแบบกระจายอำนาจให้แก่เขตพื้นที่การศึกษา องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพได้ คือการจัดชั้นเรียน ซึ่งส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์และการคงอยู่ในชั้นเรียนของผู้เรียนโดยตรง ผู้เกี่ยวข้องจึงควรให้ความสำคัญ ในเรื่องการจัดการชั้นเรียนและแหล่งเรียนรู้ เพื่อจะได้ยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สร้างความสุขในชั้นเรียน ส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้และช่วยลดปัญหาการออกกลางคันของผู้เรียนได้ในระดับหนึ่ง

สถานศึกษาหลายแห่งได้ปรับปรุงหลักสูตรโดยประยุกต์ใช้แหล่งเรียนรู้ซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ เป็นต้น ดังที่ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2557) ได้กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ คือ สิ่งต่างๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สถานที่ทั้งที่เป็นไปตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น กิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม ข้อมูล ข่าวสารที่บุคคลสามารถใช้ศึกษา ค้นคว้าหรือฝึกปฏิบัติ ทั้งด้วยตนเอง หรือผ่านการถ่ายทอดจากบุคคลอื่นเพื่อพัฒนากระบวนการการเรียนรู้ของตน ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐานนั้นได้มีการนำมาใช้ในระบบโรงเรียนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากการทดลองหรือปฏิบัติจริง โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อันได้แก่ บุคคล pusnียสถานหรือสิ่งก่อสร้าง วัฒนธรรมประเพณี พื้นที่ป่าไม้และประวัติศาสตร์สังคม ตลอดจนสถานการณ์ในโลกปัจจุบันเพื่อสร้างจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมและผูกพันกับท้องถิ่น

จากประสบการณ์ของผู้วิจัยที่ได้นิเทศนักศึกษาวิชาชีพรู และการบริการวิชาการในเขตพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก พบว่าโครงการส่วนใหญ่ที่ผู้สอนประยุกต์ใช้คือการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีไม่มากนัก เนื่องจากยังไม่มีมีการขึ้นทะเบียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้เป็นฐานข้อมูล ดังที่ วิวิธ วงศ์ทิพย์ (2556) ที่ได้วิเคราะห์สภาพปัญหาการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทย พบว่าการแจ้งข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยยังมีจำนวนน้อยมาก โดยเฉพาะในกลุ่มงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Folklore) ที่มีจำนวนลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยในกลุ่มองค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลท้องถิ่น (Local Knowledge) จากสถิติในปี พ.ศ. 2548 จนถึง พ.ศ.2554 มีการแจ้งข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยที่กรมทรัพย์สินทางปัญญาน้อยลงอย่างต่อเนื่องเช่นกัน การรวบรวมข้อมูลและแยกประเภทแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้สถานศึกษาและผู้สนใจได้ใช้ประโยชน์เพื่อการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ อาชีพที่สามารถ

พึ่งพาตนเองได้ในชุมชน เป็นรากฐานของสังคมที่สืบทอดมาเป็นองค์ความรู้ในปัจจุบัน ผู้เรียนได้รับการถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นโดยตรงจากปราชญ์ชาวบ้านและเห็นคุณค่าภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด นำมาซึ่งคุณภาพที่สงบ สันติสุขของบุคคล ชุมชนและชาติ ดังที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2546) ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งเพราะเป็นรากฐานของสังคมที่มีการสั่งสมสืบทอดมาเป็นความรู้ที่อยู่กับตัวคนและติดแผ่นดิน สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตผู้คนซึ่งเกิดจากการปรับตัวให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การประยุกต์ใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นเรื่องกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจใคร่รู้ที่ผู้สอนสามารถร่วมกับชุมชนในการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

จากความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นข้อมูลและแนวทางส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้เรียนมากขึ้น อันจะส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาศักยภาพตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

วิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย คือ ตำบลในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลก ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลวังน้ำคู้ ตำบลวัดจันทร์ ตำบลวัดพริก ตำบลท่าทอง ตำบลท่าโพธิ์ ตำบลสมอแข ตำบลดอนทอง ตำบลบ้านป่า ตำบลปากโทก ตำบลหัวรอ ตำบลจอมทอง ตำบลบ้านกร่าง ตำบลบ้านคลอง ตำบลพลาชุมพล ตำบลมะขามสูง ตำบลอรุณภูมิ ตำบลบึงพระ ตำบลไผ่ยอดอน ตำบลจี่งาม โดยผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการแบ่งพื้นที่ในการวิจัยตามบริบทของชุมชนและแผนที่ภูมิศาสตร์ ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1. ชุมชนเมือง 4 ตำบล 2. ชุมชนกึ่งชนบท 8 ตำบล 3. ชุมชนชนบท 8 ตำบล จำนวนทั้งสิ้น 20 ตำบล

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 50% ของพื้นที่แต่ละกลุ่ม ได้แก่ 1. ชุมชนเมือง 2 ตำบล 2. ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท 4 ตำบล 3. ชุมชนชนบท 4 ตำบล รวมจำนวนทั้งสิ้น 10 ตำบล และเลือกตำบลโดยการสุ่มอย่างง่าย ได้แก่ ตำบลท่าทอง ตำบลบ้านกร่าง ตำบลพลาชุมพล ตำบลวัดจันทร์ ตำบลดอนทอง ตำบลไผ่ยอดอน ตำบลปากโทก ตำบลบึงพระ ตำบลวังน้ำคู้ ตำบลในเมือง โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชน ในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 10 ตำบล

เครื่องมือวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยศึกษาข้อมูลและประเภทของแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาสร้างประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการนำไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำผลการศึกษามารวบรวมจำนวนแหล่งเรียนรู้ในแต่ละตำบลและแยกประเภทแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกที่เป็นพื้นที่เป้าหมาย และสรุปข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากผู้นำชุมชนและชาวบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จากการศึกษาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 10 ตำบล พบว่า มีแหล่งเรียนรู้หลายประเภทแต่ละประเภทมีจำนวนแหล่งเรียนรู้ในภาพรวมปรากฏดังนี้

1) ด้านเกษตรกรรม	จำนวน 9 แห่ง
2) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม	จำนวน 18 แห่ง
3) ด้านการแพทย์แผนไทย	จำนวน 9 แห่ง
4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	จำนวน 1 แห่ง
5) ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน	จำนวน 11 แห่ง
6) ด้านศิลปวัฒนธรรม	จำนวน 8 แห่ง
7) ด้านภาษาและวรรณกรรม	จำนวน 2 แห่ง
8) ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี	จำนวน 7 แห่ง
9) ด้านโภชนาการ	จำนวน 9 แห่ง

รวมจำนวนแหล่งเรียนรู้ 10 ตำบลในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ทั้งสิ้น จำนวน 74 แห่ง เมื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นแยกตามกลุ่มชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มชุมชนเมือง ประกอบด้วย ตำบลในเมือง และตำบลวัดจันทร์ พบว่า มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 17 แห่ง ประกอบด้วย ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม 5 แห่ง ด้านศิลปวัฒนธรรม 3 แห่ง ด้านการแพทย์แผนไทย 3 แห่ง ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 1 แห่ง ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี 3 แห่ง ด้านโภชนาการ 2 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาประเภทอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

กลุ่มที่ 2 กลุ่มชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประกอบด้วย ตำบลบ้านกว้าง ตำบลท่าทอง ตำบลพลายชุมพล และตำบลปากโทก พบว่า มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 32 แห่ง ประกอบด้วย ด้านเกษตรกรรม 5 แห่ง

ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม 4 แห่ง ด้านการแพทย์แผนไทย 2 แห่ง ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน 10 แห่ง ด้านศิลปวัฒนธรรม 4 แห่ง ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี 2 แห่ง ด้านโภชนาการ 4 แห่ง ด้านภาษาและวรรณกรรม 1 แห่ง และ ส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาประเภทกองทุนและธุรกิจชุมชน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มชุมชนชนบท ประกอบด้วย ตำบลไผ่ยอดอน ตำบลวังน้ำคู้ ตำบลดอนทอง และตำบลบึงพระ พบว่า มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 25 แห่ง ประกอบด้วย ด้านเกษตรกรรม 4 แห่ง ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม 9 แห่ง ด้านการแพทย์แผนไทย 4 แห่ง ด้านศิลปวัฒนธรรม 2 แห่ง ด้านภาษาและวรรณกรรม 1 แห่ง ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี 2 แห่ง และด้านโภชนาการ 3 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาประเภทอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

ตาราง 1 แสดงผลการแยกประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชุมชนเมือง	ชุมชนกึ่งเมือง กึ่งชนบท	ชุมชนชนบท	รวม (แห่ง)
1) ด้านเกษตรกรรม	-	5	4	9
2) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม	5	4	9	18
3) ด้านการแพทย์แผนไทย	3	2	4	9
4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	1	-	-	1
6) ด้านศิลปวัฒนธรรม	3	4	2	8
7) ด้านภาษาและวรรณกรรม	-	1	1	2
8) ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี	3	2	2	7
9) ด้านโภชนาการ	2	4	3	9
รวม (แห่ง)	17	32	25	74

2. ผลการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชน พบว่า แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรมีการร่วมมือกันระหว่างชุมชน สถานศึกษา และองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้มีการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนเพื่อเป็นแหล่งความรู้ให้แก่ักเรียนและผู้สนใจ สถานศึกษาและชุมชนควรร่วมกันวิเคราะห์หลักสูตรของสถานศึกษาและออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนให้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาและสาระการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้วางแผนหรือออกแบบการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานศึกษาควรนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้เรียน วิเคราะห์และจัดกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการเรียนการสอน จัดกิจกรรมเรียนรู้โดยแบ่งงานหน้าที่รับผิดชอบ สำรวจ สืบค้น รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ นำเสนอแลกเปลี่ยน และควรออกแบบให้เรียนรู้สภาพจริงในชุมชน รวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลภายนอก เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของจังหวัดโดยไม่มีค่าใช้จ่ายเพื่อเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรม

อภิปรายผล

จากสรุปผลการศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยการสำรวจแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 10 ตำบล มีประเด็นที่น่าสนใจอภิปราย ดังนี้

ผลการศึกษาแหล่งเรียนรู้ในจังหวัดพิษณุโลก 10 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลท่าทอง ตำบลบ้านกร่าง ตำบลพลายชุมพล ตำบลวัดจันทร์ ตำบลดอนทอง ตำบลไผ่ยอดอน ตำบลปากโทก ตำบลบึงพระ ตำบลวังน้ำคู้ ตำบลในเมือง พบว่ามีแหล่งเรียนรู้ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม มีจำนวนมากที่สุด คือ 17 แห่ง รองลงมา คือ ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน จำนวน 11 แห่ง และด้านแพทย์แผนไทย จำนวน 10 แห่ง ส่วนแหล่งเรียนรู้ที่มีจำนวนน้อยที่สุดคือด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจำนวน 1 แห่ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในปัจจุบันขนาดของชุมชนมีการขยายตัวและเพิ่มจำนวนของประชากรมากขึ้น และประชากรในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงมีการรวมกลุ่มในชุมชนที่จะผลิตงานโดยใช้วัสดุในชุมชน เช่น หัตถกรรมผ้า ดันมือ งานประดิษฐ์ดอกไม้จันทน์ ที่ได้รับความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน และในบางชุมชนมีการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐจัดตั้งเป็นกองทุนธุรกิจชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้ โดยการนำวัตถุดิบภายในชุมชนมาแปรรูปเป็นสินค้า สร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว และเป็นการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน จนได้รับการพัฒนาให้เป็นเอกลักษณ์หรือจุดเด่นในท้องถิ่นเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และได้รับการยอมรับและพัฒนาต่อยอดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนตลอดจนคนในชุมชนและคนอื่นๆ ที่มีความสนใจ

เมื่อพิจารณากลุ่มชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุดคือ กลุ่มที่ 2 กลุ่มชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท จำนวน 32 แห่ง รองลงมาคือ กลุ่มที่ 3 กลุ่มชุมชนชนบท จำนวน 25 แห่ง และกลุ่มที่ 1 กลุ่มชุมชนเมือง จำนวน 17 แห่ง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากชุมชนเมืองมีแหล่งเรียนรู้ด้านอื่นๆ นอกเหนือจากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นแหล่งที่มีแหล่งข้อมูลเทคโนโลยีที่ทันสมัยในขณะที่กลุ่มชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทและกลุ่มชุมชนชนบทมีแหล่งเรียนรู้จำนวนมาก อาจเนื่องมาจากมีแหล่งทรัพยากรจำนวนมากว่า ประเด็นสำคัญคือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มชุมชนเมือง และกลุ่มที่ 3 กลุ่มชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท พบว่ามีแหล่งเรียนรู้ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรมสูงที่สุด จำนวน 5 แห่ง และ 9 แห่งตามลำดับ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพื้นฐานวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมและความมีฝีมือด้านช่างอุตสาหกรรม จักสาน และการเย็บปักถักร้อย สะท้อนถึงวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ของคนไทยที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันทำให้มีกลุ่มภูมิปัญญาด้านนี้จำนวนมาก ส่วนกลุ่มที่ 2 กลุ่มชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีแหล่งเรียนรู้ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชนสูงที่สุด จำนวน 10 แห่ง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากคนในชุมชนบางส่วนมีความรู้ บางส่วนมีทรัพยากรที่ผลิตขึ้นในชุมชน เกิดการรวมตัวกันเพื่อสร้างธุรกิจชุมชน หรือการรวมกลุ่มโดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมวิธีการต่างๆ เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร มีการถ่ายทอดแนวคิด ประสบการณ์ให้กับคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้

ในส่วนของแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา มีประเด็นสำคัญคือสถานศึกษาควรนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้มาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้เรียนจะต้องวิเคราะห์และจัดกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการเรียนการสอนจริงให้สอดคล้องกับ

บริบทของผู้เรียนและสถานศึกษา กำหนดวัตถุประสงค์ และจัดรูปแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการที่หลากหลายตามความสนใจและความถนัดแต่ละช่วงวัย ตลอดจน การสร้างรูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้ที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ ผลงานวิจัยของ วัลยา ทองงาม (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการใช้และบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริม พัฒนาการนักเรียน ของโรงเรียนอนุบาลวิริยะ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ผลการศึกษาวิจัย พบว่ามีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการเรียนการสอนจริง รวมถึงการจัดรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายโดยการกำหนดคุณลักษณะผู้เรียนตามแต่ละช่วงวัยมีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รู้จัก เข้าใจ และสื่อสารภาษาท้องถิ่นของตนได้ มีการสอดแทรกเนื้อหาต้นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนการสอนแต่ละสัปดาห์ รวมถึงมีการประเมินพัฒนาการด้านสติปัญญา อารมณ์ และจิตใจ โดยประเมินเป็นรายบุคคลและมีการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน รวมถึงมีการสังเกตจากแบบบันทึกพฤติกรรม การสนทนา การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลจากผลงานนักเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียน เพราะการจัดกิจกรรมให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้วางแผน แบ่งงานหน้าที่รับผิดชอบ สำรวจ สืบค้น รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ นำเสนอแลกเปลี่ยน และสรุปข้อมูลจากการศึกษาโดยใช้ชุมชนและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเป็นแหล่งเรียนรู้ จะทำให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสภาพจริงของชีวิตหลากหลายมิติได้ สัมผัสกับธรรมชาติและได้ประสบการณ์ตรงกับการเรียนรู้กับผู้คนที่มีประสบการณ์แตกต่างกัน

แหล่งเรียนรู้ที่มาจากภูมิปัญญาของคนท้องถิ่น เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึง การนำรูปแบบวิถีชีวิตอาชีพ และความรู้ด้านเกษตรกรรมมาเป็นภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น สร้างความพออยู่พอกินให้คนในชุมชนอยู่อย่างพอเพียง ดังนั้น สถานศึกษาสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นสถานศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น โดยนำเอาภูมิปัญญาของคนท้องถิ่นมาพัฒนาต่อยอดและสร้างให้เป็นแหล่งเรียนรู้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งต้องมีการวางแผนการจัดการศึกษา กำหนดนโยบายที่เน้นการศึกษาเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ออกแบบการเรียนรู้ อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ผลงานวิจัยของ ปฐวี มณีวงศ์ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมในจังหวัดแพร่ ผลการศึกษาพบว่า การบริหารแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมในจังหวัดแพร่ ด้านการวางแผนและการดำเนินการด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก คือ กำหนดนโยบายการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม กำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้แหล่งเรียนรู้ อย่างชัดเจนกำหนดแผนงานส่งเสริมสนับสนุนการใช้แหล่งเรียนรู้ชัดเจนตามลำดับ ซึ่งเป็นการบริหารจัดการที่จะส่งผลต่อการบริหารแหล่งเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

สถานศึกษาสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ทั้งการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ แหล่งเรียนรู้บ้านสมุนไพร การทำบายศรี การทำปลาเค็ม การทำกล้วยฉาบปรุงรส การทำกระรอกมะพร้าว และการปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งจะทำให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจ รักและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนโดยร่วมมือกับชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทธราลย์ มีทรัพย์ และคณะ (2559)

ที่ได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เทศบาลตำบลพลายชุมพล อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยได้เสนอแนะว่าควร มีการคัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมมาพัฒนาแหล่งเรียนรู้และสร้างรูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาเยาวชน เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน และยังเป็นแนวทางในการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นเดียวกับงานวิจัยของ โกวิท หมวกไธสง (2551) ที่ได้ศึกษาเรื่องการประเมินโครงการเกษตรเพื่อชีวิตสู่เศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนบ้านสวายสอ พบว่า นักเรียนเห็นว่าการดำเนินกิจกรรมโครงการเกษตรเพื่อชีวิตสู่เศรษฐกิจพอเพียงทำให้นักเรียนได้เรียนรู้รูปแบบการปฏิบัติจริง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน และงานวิจัยของ มาลีรัฐ สมภาร (2550) ที่ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่องสมุนไพร โดยการใช้แหล่งเรียนรู้ในหมู่บ้านทรัพย์สมบูรณ์ อำเภอภูพาน จังหวัดขอนแก่น พบว่า นักเรียนมีความสนใจและต้องการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง ส่งผลให้มีความรู้ความเข้าใจ รัก ภาคภูมิใจ และเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังทำให้โรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. สถานศึกษาควรบริหารจัดการเรียนการสอนโดยการประยุกต์ใช้แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องและใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด
2. ควรออกแบบกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนสามารถลงมือปฏิบัติและเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่เรียน เป็นการสร้างความสนใจแก่ผู้เรียนและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเสนอแนวความคิดโดยการเรียนรู้ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. ควรศึกษาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยการสำรวจแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกที่ยังไม่ได้สำรวจ เพื่อรวบรวมเป็นฐานองค์ความรู้ให้กับประชาชนทั่วไปได้ศึกษา ค้นคว้า
2. ควรศึกษารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของสถานศึกษาที่เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในแต่ละสาระการเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่ดีให้แก่สถานศึกษาและหน่วยงานที่สนใจต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- โกวิท หมวกไธสง. (2551). การประเมินโครงการเกษตรเพื่อชีวิตสู่เศรษฐกิจพอเพียงโรงเรียนบ้านสวายสอ. ผลงานวิชาการเพื่อขอวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ. สุรินทร์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 1.
- ปฐวี มณีวงศ์. (2558). การบริหารแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต. (สาขาบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์. (2557). การจัดการห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้. กรุงเทพฯ: มินเซอริสซัพพลาย.
- ปัญญา เทพสิงห์ และเก็ดดา บุญปรการ. (2559). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัฒนธรรมชายแดนไทย-มาเลเซีย: กรณีศึกษาชุมชนโละจูด จังหวัดนราธิวาส. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 11(1), 19-38.
- พัชรพล มีทรัพย์ ธนสาร เฟื่องฟู่ม นงลักษณ์ ใจฉลาด และจิปไตย สุนทร. (2559). การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เทศบาลตำบลพลายชุมพล อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก. วารสารครุฑพิบูล, 3(2), 62-75.
- มาลีรัฐ สมภาร. (2550). การพัฒนาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเรื่องสมุนไพรโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในหมู่บ้านทรัพย์สมบูรณ์ อำเภอภูพานจังหวัดขอนแก่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาวิชาการประถมศึกษา) มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วัลยา ทองงาม. (2555). การใช้และบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการนักเรียนของโรงเรียนอนุบาลวิริยา อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต. (สาขาบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิวิธ วงศ์ทิพย์. (2556). การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น. สถาบันวิจัยวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สันติ บุญภิรมย์. (2547). การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพฯ: บั๊ค พอยส์.
- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.(2545). การพัฒนาตัวบ่งชี้สำหรับประเมินคุณภาพการบริหารจัดการ เขตพื้นที่ การศึกษา. กรุงเทพฯ: ธารอักษร.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2546). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.